

**SALLUSTIUS, FRAGMENTA HISTORiarUM,
VI. MITHRIDATES'İN III. PHRAATES'E MEKTUBU**

Ümit Fafo TELATAR*

Evren SELEN DUMLUPINAR**

Makale Bilgisi

Başvuru: 22 Mayıs 2023

Kabul: 19 Haziran 2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: May 22, 2023

Accepted: June 19, 2023

Öz

Çalışmada İÖ 86-34 yıllarında yaşamış Romalı tarihçi Gaius Sallustius Crispus'un altı mektuptan oluşan *Historiarum Fragmenta* adlı eserinin içinde yer alan Pontus kralı VI. Mithridates'in Partların kralı III. Phraates'e hitaben yazdığı *Epistula Mithridatis* adlı mektup, Latince'den Türkçeye çevrilmiş, hem tarihsel hem de filolojik açıdan değerlendirilmiştir.

Giriş bölümünde, mektubu anlamada yardımcı olabilecek tarihsel bilgiler verilmiş, ardından Pontus kralı VI. Mithridates'in o dönemdeki gücünü anlayabilmek ve mektubu daha iyi yorumlayabilmek amacıyla dönemin karmaşık siyasi ortamında yetişmiş kralın eğitimine kısaca değinilmiş ve kralın Roma hakkındaki düşünceleri klasik dönem yazarlarından alıntularla verilmiştir. Mektupta değinilen tarihsel olaylar dipnotlarda açıklanmıştır. Sonuç olarak, incelen mektuptan Roma'nın ve Anadolu'nun M.Ö. 70-69 yıllarındaki dış siyasi olayları hakkında bilgi edinilirken, o dönem Pontus kralı olan VI. Mithridates'in almış olduğu eğitimin ve gençliğindeki olayların onun yaşamını nasıl etkilemiş olduğu ortaya konmuştur.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-5058-2905.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı, Latin Dili ve Edebiyatı, ORCID: 0000-0001-7070-5397.

Anahtar Kelimeler: VI. Mithridates, Pontus Krallığı, Sallustius, III. Phraates.

**Sallustius, Fragmenta Historiarum,
Letter from VI. Mithridates to III. Phraates**

Abstract

In the study, the letter Epistula Mithridatis written by the Pontus King Mithridates IV to the Parthian King Phraates III which is included in the Fragmenta Historiarum which consists of six letters by the Roman historian Gaius Sallustius Crispus who lived in 86-34 BC is translated from Latin to Turkish, and evaluated both historically and philologically.

In the introduction, historical information that can help to understand the letter is given, then, in order to understand the power of the Pontus king Mithridates VI at that time and to interpret the letter better, the education of the king, who was raised in the complex political environment of the period, is briefly mentioned, and the king's thoughts about Rome are given with quotations from the classical period writers. The historical events mentioned in the letter are explained in the footnotes. As a result, while getting information about the foreign political events of Rome and Anatolia in the years 70-69 BC from the examined letter, it has been revealed how the education of Pontus King Mithridates VI, and the events in his youth affected his life.

Keywords: VI. Mithridates, Kingdom of Pontus, Sallustius, III. Phraates.

Roma ile Pontus Kralı VI. Mithridates arasında tarihte Mithridates Savaşları olarak bilinen üç savaş olmuştur: Birinci Mithridates Savaşı, Roma'nın kıskırtmalarından etkilenen Bithynia kralı IV. Nicomedes Philopator'un Pontus topraklarına saldırması ile başlamıştır (İÖ 88). Bu savaş sırasında VI. Mithradates, Batı Anadolu'yu istila etmiş, oradaki halka kötü davranmış hatta katliamlar yapmıştır.¹ Sonunda Yunanistan'a dek yaklaşan Mithridates'in orduları, Lucius Cornelius Sulla'nın önderliğindeki Roma orduları tarafından İÖ 85'te geri püskürtülmüş, Sulla ile barış anlaşması yapılarak Birinci Mithridates Savaşı'na son verilmiştir. İÖ 83 yılında Sulla'nın Anadolu'da bıraktığı Murena komutasındaki birlikler Pontus köylerini yağmalayınca Pontus kralı VI. Mithridates'in ordusu ile Roma ordusu arasında İkinci Mithridates Savaşı başlamıştır. İÖ 82 yılında VI. Mithridates ile Comana yakınlarında gerçekleşen çarpışmada VI.

¹ Cic. *De imp. Cn. Pomp.* III.7.; Tac. *Ann.* 4-6, 11-12; Flor. *De Epitome*, 1.40.7.

Mithridates'in üstün gelmesiyle savaş son bulmuştur. İÖ 74 yılında Bithynia kralı IV. Nikomedes Philopator ölmüş, krallığını miras olarak Roma'ya bırakmıştır. Bu durum Roma ile Pontus'u komşu yapmıştır. Pontus Kralı VI. Mithradates, Roma'nın kendi sınırlarına yaklaşmasından tedirgin olduğu için harekete geçip Üçüncü Mithridates Savaşı için hazırlıklara başlamıştır. VI. Mithridates, önce Hispania'da Roma'ya karşı isyan başlatan Romalı soylu Quintus Sertorius ile ittifak yapmış (İÖ 75/74),² sonra Bithynia'yı³ işgal ederek savaşı fiilen başlatmıştır.⁴ Lucullus⁵ komutasında Roma ordusu, İÖ 73'te Cyzicus'da VI. Mithridates'in ordularını bozguna uğrattıncaya kadar Mithridates geri çekilmiş ve Anadolu'nun içlerine kaçarak akrabası⁶ Armenia kralı II. Tigranes'e sığınmıştır.⁷ Lucullus önderliğindeki Roma orduları ile Armenia başkenti olan Tigranokerta önlerinde yapılan savaş, Lucullus'un galibiyeti ile sonuçlanmıştır (İÖ 69). Ardından VI. Mithridates

² Sulla'nın zaferinden sonra Hispania'ya giden ve orada halkın sevgisini kazanarak büyük güç elde eden (Cic. *De imp. Cn. Pomp.* IV.10) Sertorius, Hispania eyaletini ve tüm komşularını Romalılara karşı isyan etmeye teşvik etmekle kalmamış kendisi ile aynı düşünenler ile birlik olup Roma'nınkine benzer bir senato oluşturmuştur. Roma'ya karşı olanlardan iki kişi, Lucius Magius ve Lucius Fannius, Asia eyaletinin ve komşularının büyük bir bölümünü ele geçireceğini umut ederek Sertorius ile Mithridates'in işbirliğine destek olmuştur (App. *Mith.* 68).

³ *ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Malianda et Strymonis* (Plin. *HN* 5.143).

⁴ VI. Mithridates yüz elli bin piyade, on iki bin atlı birlik ve yüz yirmi savaş arabasından oluşan bir ordunun yanı sıra çok sayıda kişiyi yanına aldı. Paphlagonia Simonitis'ten geçerek Galatia'ya ilerledi ve dokuz gün sonra Bithynia'ya geldi (Heraclealı Memnon, 27.3).

⁵ Cic. *Acad.* 2.2'de Lucullus'u şöyle över: "Lucullus Asia eyaletinde *quaestor* iken sağladığı uzun süreli barıştan ve gençliği forumda geçmesine karşın askeri alanda elde ettiği beklenmedik başarısından ötürü övgü topladı. Lucullus inanılmaz yeteneği sayesinde eğitimle kazanılamayacak, deneyim gerektiren işlerin üstesinden geldi. Roma'dan askeri işlerde deneyimsiz biri olarak yola çıkmasına karşın, kara ve deniz yolculuğu boyunca kimi zaman deneyimli kişilerden bilgi alarak kimi zaman da tarih kitapları okuyarak Asia eyaletine komutan olarak ulaştı."

⁶ VI. Mithridates şimdi damadı Tigranes'in topraklarında kalıyordu, ama Tigranes onunla görüşmeyi reddetti, ancak ona bir koruma verdi ve misafirperverliğini de ondan esirgemedi. Bu arada Lucullus, VI. Mithridates'in Roma'ya teslim edilmesini talep etmesi için Appius Claudius'u Tigranes'e büyükelçi olarak gönderdi, ancak Tigranes, hısmına ihanet ederse herkes tarafından kınanacağını söyleyerek onu teslim etmeyi reddetti; VI. Mithridates'in iyi karakterli biri olmadığını bilmesine rağmen, onunla olan hısmılık bağına saygı duyuyordu. Tigranes, Lucullus'a aynı mesajı içeren bir mektup yazdı, ancak mektup, Tigranes'e "kralların kralı" olarak hitap ederken cevap mektubunda Tigranes'in Lucullus'a "general" diye hitap etmesi Romalıları rahatsız etti (Heraclealı Memnon, 31).

⁷ "VI. Mithridates acele ile, atalarından miras aldığı ve kendisinin toplayıp krallığına getirdiği çok miktarda altın ve gümüşü, güzel şeyleri, önceki savaşlarda tüm Asia'dan yağmalayarak elde ettiği her şeyi Pontus'ta bırakarak kaçtı." (Cic. *De imp. Cn. Pomp.* IX. 22).

ile olan mücadeleyi Lucullus'un yerine geçen Pompeius⁸ sürdürmüştür (İÖ 66). Pompeius, Armenia'yı işgal etmiş (İÖ 65) ve VI. Mithridates'i ağır yenilgiye uğratarak geri çekilmeye zorlamıştır. Tigranes, Mithridates'in kendi topraklarında kalmasını istememiştir. Üçüncü Mithridates Savaşı Pompeius'un Armenia'yı ele geçirmesi ve İÖ 63'te Anadolu'ya egemen olabilmek için her türlü yolu denese de⁹ başarıya ulaşamayan VI. Mithridates'in intihar etmesi ile son bulmuştur.

İÖ 69/68 yılında Roma tarihinde Üçüncü Mithridates Savaşı olarak bilinen savaş sürerken Pontus kralı VI. Mithridates, Roma ile mücadelenin kendisi için zorlu olacağını görmüştür. Oysa o, her ne kadar İkinci Mithridates Savaşındaki başarısına dayanarak Asia halkının kendini desteklediğine inanmış olsa da¹⁰ ve hem karada hem denizde güçlü olabilmek için Hispania'daki Sertorius ile de işbirliği halinde olsa da¹¹ yine de arzusuna ulaşabileceğinden emin değildi, Roma'nın yapabileceklerinden kaygılıydı ve bunun önüne geçebilmenin yollarını aramaktaydı. Bu amaçla Parthların kralı III. Phraates'e (İÖ 70-58) hitaben *Epistula Mithridatis* adlı mektubu yazmış (İÖ 68) ve ondan destek istemiştir.

Mektubun çevirisine geçmeden önce VI. Mithridates'in kişiliğinin oluşumuna, eğitimine ve onun Roma, Romalı hakkındaki düşüncelerine kısaca değinmenin mektubu anlamak açısından yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

VI. Mithridates, yukarıda da değindiğimiz o dönemde ve öncesinde Roma'nın, Asia'da egemen güç olmak arzusunu gerçekleştirebilmek için halka karşı acımasız ve ezici bir tutum sergilediğini düşünmüştür ve bunu açıkça belli etmekten geri durmamıştır. Çünkü o, bu acımasız tutumun, onların karakterine işlediğini düşünmüştür, zaten Romalı kendi soyunun

⁸ Korsanları etkisiz hale getiren Pompeius hala Asia'dayken, Üçüncü Mithridates Savaşı başlatıldı ve yetki Pompeius'a verildi (App. *Mith.* 91).

⁹ Mithridates'in son durumunu Florus şöyle anlatmıştır: "O gece Mithridates'in son yenilgisini gördü; çünkü bir daha hiçbir şeyde etkili olamadı. Oysa o, başı ezilmiş olmasına rağmen kuyruğuyla sonuna kadar tehdit eden bir yılan gibi her türlü çabayı gösterdi." (Flor. *De Epitome*, 1.40.24)

¹⁰ *tantumque se avida expectat Asia, ut etiam vocibus vocet: adeo illis odium Romanorum incussit rapacitas proconsulum, sectio publicanorum, calumniae litium.* (Asia halkı kendisini (Mithridates'i) çok istekli bir şekilde bekliyor, hatta bunu dile getiriyor: Halk, Romalıların yağmalayıcı tavrından, prokonsüllerin doyumsuzluklarından, vergi toplayıcıların haksızlıklarından, hukuksuzluklardan zaten nefret etti.) (Just. *Epit.* XXXVIII)

¹¹ Cic. *De imp. Cn. Pomp.*, IV,9.

başlangıcının kurt sütüyle beslenen¹² Remus ve Romulus'a dayandığını kabul etmiştir; o halde Pontus kralı VI. Mithridates'e göre Romalı, bir kurt gibi isteğine ulaşma mücadelesinden bir an olsun geri durmaz ve başarı sağlayıncaya kadar da asla vazgeçmez, gücünden gurur duyar ve gücünü sürdürebilmek için tedbirli davranarak her türlü yolu denemekten kendini alı koymaz:

atque ut ipsi ferunt conditores suos lupae uberibus altos, sic omnem illum populum luporum animos inexplebiles sanguinis, atque imperii divitiarumque avidos ac ieiunos habere. (Bizzat onlar kendi kurucularının kurdun memelerinden süt içtiğini söylerler. Bu yüzden tüm halk kurdun yüreğine sahiptir, hatta güç ve zenginlik için açgözlü ve düşünmeden aceleyle davranır.) (Just. 38,6,8.)

VI. Mithridates, Romalının zenginliği ve gücü elde etmek uğruna gözünü karartıp ona sahip olmak istediğini bilmesinin yanı sıra Roma ile Pontus arasındaki savaşların her aşamasında yer aldığı için Asia'ya egemen olmanın Roma için ne denli önemli olduğunu iyi bilmektedir ve Roma'nın başarılı olmak için tüm gücünü kullanacağını farkındadır. Ancak VI. Mithridates'in kendisi de en az Roma kadar, Asia'ya hâkim olmanın, oranın zenginliklerinden yarar sağlamanın Pontus için de önemli olduğunun bilincindedir. Zaten bu onun kafasına çocukluğundan beri anlatılacakları ve yaşadıkları ile kazanmıştır. İyiliksever (*euergetes*) ön adına layık görülen baba (V. Mithridates) tarafından soyu Pers krallarına dayanan VI. Mithridates İÖ 132 yılında Karadeniz kıyısındaki o dönem Pontus krallığının başkenti olan Sinope'de doğmuştur.¹³ Doğumunda gelecekte başarılı olacağına ilişkin kehanetlerin olduğu anlatılır.¹⁴ Babası bir yandan Hellen kültürünü ve geleneklerini benimsemiş öte yandan da eski Anadolu ve Pers kültürünü ve geleneklerini¹⁵ sürdürmeye çalışmıştır. Babasının etkisiyle VI. Mithridates hem Hellenlere özellikle de Büyük İskender'e hayranlık duymuştur ve ona öykünmüştür, onun gibi Asia'da egemen olmak istemiştir. Babası da onu çocukluğundan beri ileriki yaşamında istediklerine ulaşabilmesi için hazırlamıştır.

¹² *quis credat pueris non nocuisse feram? non nocuisse parum est, prodest quoque. quos lupa nutrit, perdere cognatae sustinere manus.* (Ov. *Fast.*, II, 413-415)

¹³ Just. 37,2.

¹⁴ “Onun gelecekteki büyüklüğü tanrılardan gelen işaretler ile önceden bildirmişti; çünkü hem doğduğu yılda hem de hüküm sürmeye başladığı yılda, her seferinde birbirini izleyen yetmiş gün boyunca bir kuyruklu yıldız öyle bir ihtişamla parladı ki, bütün gökyüzü sanki alevli gibi pırıl pırıldı.” (Just. 37,2).

¹⁵ Bilgi için bk. Hdt. *Hist.* 1, 130-140.

VI. Mithridates'in başarısında ve olayları değerlendirmede almış olduğu eğitimin katkısı inkâr edilemez. Eğitimi süresince Yunan edebiyatını, mitolojisini öğrenmiş, retorik, felsefe ve müzik (estetik) bilgileriyle donanmıştır; pek çok yabancı dili bilmesi sağlanmıştır:

*Mithridates autem, Ponti atque Bithyniae rex inclutus, qui a Cn. Pompeio bello superatus est, duarum et viginti gentium, quas sub ditione habuit, linguas percalluit earumque omnium gentium viris haut unquam per interpretem conlocutus est.*¹⁶
(Pontus'un ve Bithynia'nın ünlü kralı, savaşta Cn. Pompeius'a mağlup olan Mithridates yirmi beş soyu yönetiyordu; onların konuştuğu dili çok iyi biliyordu. Onlarla aracı olmaksızın konuşuyordu.) (Gell. NA, 17,17).

VI. Mithridates küçük yaşından beri Pers gençlerinin eğitimlerinin¹⁷ olmazsa olmazı at binmeye başlamış¹⁸ usta bir at binicisi olmuştur. Ancak Nero, onun iyi bir sürücü olmadığını, arabadan düştüğünü, yeniden binince bu işi beceremediğini ve yarıştan çekildiğini anlatmıştır^{19,20} Ayrıca Mithridates, gençlik yıllarından beri doğa koşullarına uygun yaşam sürmeye kendini alıştırmış, vahşi hayvanlarla mücadele etmeyi sık sık denemiş, doğadaki yararlı ve zararlı bitkileri tanımaya çalışmıştır.²¹ Özellikle de zararlı ve zehir etkisi olan bitkiler onda merak uyandırmıştır. Bu noktada öğretmeni Aristoteles'ten etkilenen Büyük İskender'in bitkilere duyduğu özel ilgi VI. Mithridates'in de bu alana yönelmesinde etken olmuştur.

¹⁶ Gellius'un anlatılarına benzer anlatılar Plinius, *Naturalis Historiae*, 7.24 ve Valerius Maximus, 8.17'de de vardır.

¹⁷ Perslerin eğitimlerinin temelinde, ölçülü olma, kendine hakim olma, büyüklerine saygı duyma, yöneticilere itaat etme, hakikati söyleme erdemleri vardır. Ayrıca gençlere binicilik, yay kullanma, ok ve cirit atma becerilerine de yönelik sıkı eğitim veriliyordu (Xen. Cyr. 1,8).

¹⁸ *Puer tutorum insidias passus est, qui eum fero equo inpositum equitare iacularique cogebant; qui conatus cum eos fefellissent supra aetatem regente equum Mithridate, veneno eum appetivere.* (Çocukken kendisini koruyanların kurdukları tuzaklara maruz kaldı. Onu koruyanlar, onu vahşi bir ata binmeye ve cirit atmaya zorluyorlardı. Mithridates, yaşı küçük olsa da atı yönetmeyi becerdi.) (Just. Epit., 37, 5-6)

¹⁹ Burada Nero kendi başarısızlığını bir ölçüde hafifletmek amacıyla kendi durumuna güçlü ve eğitimli birinin durumunu örnek vermek istemiş olabilir.

²⁰ Suet, *Ner.* 24.

²¹ VI. Mithridates, ormanın içinde, geceyi çeşitli dağlık kesimlerde geçirdi, kimse onun nerede olduğunu bilmiyordu; vahşi hayvanlardan kaçmadı ya da onları kovaladı. Hatta bazılarıyla çıplak elleriyle dövüştü. Ayrıca zehirlenmekle tehdit edildiği için zehirlenmekten korkarak, sık sık panzehir içti ve en etkili otları arayarak kendini tuzaklara karşı korumaya aldı, öyle ki yaşlılığında kendi isteğiyle kendini zehirleyemeyecekti (Just. Epit. 37, 7-8). Ayrıca zararlı bitkiler konusunda Plinius, *Naturalis Historiae*, 25 adlı yapıtında ayrıntılı bilgi verir.

Yetiştirilme biçimi, aldığı eğitim ve edindiği bilgiler ile özgüven sahibi olan VI. Mithridates Asia'da İkinci Mithridates Savaşı olarak bilinen savaşta başarılar elde edince, Asia halkının bir kesiminin desteğini almıştır. VI. Mithridates, Romalının karakterini, amacını ve gücünü iyi bildiği için onlar ile bir kez daha mücadeleye kalkıştığında yalnız olarak değil de, diğer güçlerden destek almasının onu başarıya götüreceğini, Asia'da egemen güç yapacak yol olduğunu düşünmüştür. Bu düşüncesini Parth hükümdarı III. Phraates'e aşağıda çevirisini vereceğimiz mektupla bildirmiştir.

III. Phraates'in hükümdarlığı döneminde her ne kadar düşman batı sınırlarına değin ulaşmış olsa da o, imparatorluğunun sınırlarını korumaya kararlı bir tutum sergilemiştir. VI. Mithridates'in Roma'ya karşı birlik olma çağrısını, III. Phraates yanıtı bırakmıştır ve savaşın sonucunu beklemeyi yeğlemiştir.

VI. Mithridates'in III. Phraates'e Mektubu

1. Kral Mithridates, Kral Arsaces'i²² selamlar. Her şey yolundayken savaş için ittifak kurmaları istenen herkes, önce o dönemde barışı korumanın mümkün olup olmadığını; sonra, talep edilen ittifakın sorumluluğunun gereği mi, güvenli mi, onurlu veya onursuz mu olup olmadığını düşünmelidir. 2. Barışın sana sağladığı olanaklar daimi olsaydı, hain ve kötülük yapmaya hevesli düşmanlar²³ sınırlarının yakınında olmasaydı, Roma gücünü ezmek sana şanlı bir ün kazandırmayacak olsaydı, ittifakını istemeye cüret etmemeliydim. Ayrıca ben, başıma gelen sonu belirsiz felaketimle senin huzurunuzu kaçırmayı da istemiyorum. 3. Ancak son savaş Tigranes'e²⁴ karşı öfkeni tetikledi, benim başarısızlığım da seni ittifak yapmamız konusunda tereddütte düşürebilir, ancak olanları doğru şekilde değerlendirirsen cesaretin artar. 4. Ayrıca, kötülüğe maruz kalmış Tigranes, arzu ettiği koşullarda bir ittifakı kabul edecek. Öte yandan pek çok şeyden

²² Mektupta krala Arsaces adıyla seslenmektedir. Bu söylem biçimiyle aralarında bir ortak nokta olduğunu, her ikisinin de soyunun Partlara dayandığını ima ederek isteğinin olumlu karşılanacağını ummuş olabilir. Zira Parthlarda Perslerden gelen bir gelenek vardır, geleneğe göre Parth kralları kendilerini krallığın kurucusu olan Arsaces adıyla adlandırılırlardı (*Parthis rex ...ipse Arsaces dictus, ...omnes reges suos hoc nominecognominavere*) ve bu onlar için bir onurdu. VI. Mithridates bu onuru da vurgulamak istemiş olabilir.

²³ Romalılar.

²⁴ İÖ 96-56/55'te hüküm süren Armenia krallarının adı. 83'te Tigranes Fırat'tan denize kadar olan topraklarda Syria'yı da egemenliğine katarak hüküm sürdü. Romalı komutan Lucullus Armenia'yı işgal etti, Tigranes'in güçlü ordusunu yendi ve zaferini Tigranocerta'nın ele geçirilmesiyle taçlandırdı. Daha sonra Tigranes hakimiyetlerini geri kazandıysa da ancak Pompeius'un yaklaşmasıyla 65'te teslim olmak için acele etti ve tacını bıraktı. Pompeius ise onu Armenia kralı yaptı, Tigranes 56 ya da 55'te öldü.

mahrum kalsam da talihim bana iyi öğütler vermem için güç bahşetti, ancak gücümden pek çok şey kaybetmiş olan ben, yine de sana işlerini daha sağduyulu bir şekilde nasıl yürütebileceğine ilişkin bir öneri sunuyorum. 5. Aslında Romalıların egemenlik ve zenginlik için duydukları aşırı istek, onların tüm uluslara, halklara ve krallara savaş açmalarının tek sebebidir. Romalılar Kartacalıların baskısından henüz kurtulmamışken²⁵ Macedonia kralı Philippus'a dost gibi görünseler de ilk önce onunla savaştılar.²⁶ 6. Asia'nın tahakküm altına alınmasını mütahakip, Philippus'un yardımına²⁷ gelen Antiochus'u amacından saptırdılar. Ardından Philippus'un gücünü kırıp²⁸ Antiochus'un da Toroslardaki topraklarını yağmaladılar.²⁹ Romalılar, askerlere ödenen on bin *talentuma* el koydular. 7. Sonucu değişken birçok savaştan³⁰ sonra, Philippus'un oğlu Perseus'un³¹ tecrübesizliğinden yararlanıp Samothrace³² tanrılarının korumasında olsalar da Macedonia topraklarını kurnazlıkla ele geçirdiler,³³ Perseus'u öldürmediler ama uykusuz

²⁵ İÖ 202'de M. Scipio'nun Zama'da Hannibal'i yenmesinin ardından Kartacalılarla Romalılar arasında barış anlaşması imzalanmıştır (İÖ 201). Hannibal 196 yılında Büyük ünvanı (İÖ 205) verilen Seleukos kralı III. Antiochus'a sığınmıştır.

²⁶ İÖ 200-196. Roma'nın Illyria'ya doğru yayılmasından kaygılanarak Kartacalı general Hannibal ile ittifaka giren Macedonia kralı V. Philippus'un Roma'ya karşı giriştiği İkinci Macedonia Savaşı. Romalı komutan Flamininus'un başarısı ile sonuçlandı (Cic. *De imp.Cn. Pomp.* 14; Festus, *Epit.* 7,2).

²⁷ V. Philippus ile III. Antiochus arasında İÖ 202 yılında iş birliği anlaşması yapılmıştır.

²⁸ İÖ 197.

²⁹ III. Antiochus ile Romalılar arasında olan savaşlar (İÖ 192-189). İÖ 190 yılı konsülü L. Cornelius Scipio kardeşi Scipio Africanus ile III. Antiochus'u Toroslar'a kadar çekilmek zorunda bırakmış ve ağır koşullu bir anlaşma yapmıştır.

³⁰ III. Macedonia Savaşı İÖ 171 yılından 168 yılına dek sürmüştür. Thessalia ovasındaki Phalanna'da yapılan savaşta Philippus'un oğlu II. Perseus'u yenen Romalılar, Macedonia topraklarını işgal ettiler ve pek çok kişiyi köle olarak Roma'ya götürdüler.

³¹ V. Philippus'un büyük oğlu, Romalılar ile işbirliği yapan (Livius, 40.5) küçük kardeşi Demetrius'u öldürmüş ve babasının yerine kral olmuştur (İÖ 179).

³² Kuzey Ege Denizi'nde dağlık bir Yunan adası olan Samothrake'deki (bugünkü Semadirek adası) tanrı ve tanrıçalar. Herodotos onlara Kabeiroi adıyla atıfta (2.51, 3.37) bulunurken, epigrafik kayıtlarda bunlara sadece Tanrılar veya Büyük Tanrılar denir. Yerel isimleri Axieros, Axiokersa, Axiokersos ve Kadmilos idi. Yunanlılar, onlara İÖ 4. yüzyılın ortalarında Demeter, Persephone, Hades ve Hermes dediler. Axieros, Frig tanrıçası Cybele, İda Dağı'nın Truva Ana Tanrıçasınımsakilere benzer özelliklere sahip Ana Tanrıça kültürünün merkezi figürüydü. Yunanlılar onu bereket tanrıçası Demeter ile ilişkilendirdiler. Ana Tanrıça, genellikle Samothrake sikkelerinde, yanında bir aslanla oturan bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Zerynthia adıyla Hekate ve diğer iki önemli doğa tanrıçası Aphrodite-Zerynthia, Samothrake'de eşit derecede saygı görürler.

³³ İÖ 216 yılında Teselya'da Pydna'da yapılan savaşta Roma orduları Aemilius Paulus'un önderliğinde Perseus'un ordusunu yenmişlerdir. Perseus da Semadirek'e kaçmıştır. Ardından yakalanan Perseus esir olarak Roma'ya götürülmüştür. Böylece Macedonia Roma'nın egemenliğini kabul etmiştir.

bırakarak ölmesine neden oldular. 8. Dostluğuyla övündükleri Eumenes'i,³⁴ önce barışın bedeli olarak Antiochus'a teslim ettiler; sonra onu ele geçirilen bir bölgenin koruyucusu yaptılar, ama malına mülküne el koydular, onu kralın hakaretlerine maruz bırakıp en sefil köle durumuna düşürdüler. Yine sadakatsiz davranışlarından ötürü oğlu Aristonicus'un³⁵ zaferini düşmanca karşıladılar, çünkü o, babasının krallığını kurtarmaya çalışmıştı. 9. Romalılar Asia'yı ele geçirdiler ve nihayet Nicomedes'in³⁶ ölümü üzerine, Nicomedes'in kraliçe olarak kabul ettiği Nysa'nın şüphesiz oğlunun yönetimindeki Bithynia'yı yağmaladılar.

10. Neden kendi durumundan bahsetmeliyim? Romalılara boyun eğmediğim ve ne krallarla ne de *tetrark*larla hiçbir şekilde ilgim olmadığı, ayrıca zengin olduğum ve köle olmayacağım Romalılara bildirildiği için beni Nicomedes aracılığıyla savaşmaya kışkırttılar.³⁷ Ben ise onların

³⁴ Bergama kralı II. Eumenes, Macedonia'nın Roma için büyük tehlike teşkil edeceğini Roma'ya gelip (İÖ 172) onlara anlatmıştır. Ancak Roma ona sahip çıkmamıştır, İÖ 167'de Roma'ya girmesine izin verilmemiştir.

³⁵ Aristonicus, II. Attalus'un Roma'yı çok memnun eden vasiyetini onaylamayıp kendini III. Eumenes adıyla Bergama kralı ilan etti. Bu durum Bergama'daki soylu kesim arasında hoş karşılanmadı. Aristonicus'un krallığını kabul etmediler ve kente girmesini engellediler. Bunun üzerine Aristonicus isyan etti. Kölelere özgürlük sözü verdi. Kardeşlik içinde yaşanacak bir Heliopolis'i (Güneş Şehri) kurmaya karar verdi. Bu düşüncenin, İtalia'da toprak reformu yapmak isteyen, Tiberius Gracchus'un destekçisi olduğu bilinen, Stoa felsefesini benimsemiş, Gaius Blossius'a ait olduğu söylenir. Aristonicus'un bu isyan girişimi sadece Bergama krallığındaki köleler nezdinde kabul görmedi, bölgedeki acımasızca çalıştırılan ve eziyet edilen köleler de ona destek oldular. Roma, Aristonicus'un bu hareketini bastırmak için İÖ 131 yılında konsül Publius Licinius Crassus, Dives Mucianus önderliğinde bir orduyu oraya gönderdi. Crassus, onun ordusunda büyük yıkıma sebep oldu. Ama Aristonicus tam olarak sindirilememişti. Bu durum onu iyice yüreklendirdi ve ordusunu toparlamaya çalıştı. Roma sonunda Perpenna komutasındaki ordu ile onu yendi ve Attalus'un Roma'ya bıraktığı hazineyi Roma'ya taşıdı (Just. *Epit.*, 36, 4, 6-9).

³⁶ Bithynia kralı III. Nicomedes. L. Cassius ve M. Aquilius'un zorlamasıyla istemese de Mithridates'e karşı oldu. Mithridates ona bu tutumundan vazgeçmesi için elçiler yolladıysa da o Romalıların etkisinde kaldı. Atlı ve yaya birliklerinden oluşan Archelaus ve Neoptolemus komutasındaki büyük bir ordu Bithynia'yı işgal etti (İÖ 88), Paphlagonia'daki Amnius ırmağının ovasındaki çarpışmada bozguna uğradı. Önce Bergama'ya sığındı, oradan İtalia'ya gitti. İÖ 84 yılında Bithynia'ya dönmüş ve tahta yeniden çıkmış yaklaşık on yıl hüküm sürmüştür. İÖ 81 yılında Marcus Thermus yanında askerlik görevi yapan Iulius Caesar (Augustus) donanmanın başında Bithynia'ya gidince Nicomedes ile aralarında dostluk olmuştur (ayrıntılı bilgi için bkz. Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, 2). İÖ 74 yılında ölmüştür. Çocuğu olmadığı için krallığı Roma'ya kalmıştır.

³⁷ M. Aquilius İÖ 101 yılı konsüldür. Konsülken Sicilia'daki köle ayaklanmasını bastırmıştır. Roma'ya döndüğünde İÖ 100 yılında zafer töreni kutlamıştır (Flor. III. 19; Liv. *Per.* 69). Sicilya'da yöneticilik yapmıştır. Ancak orayı kötü yönettiği gerekçesiyle

kıyımlarından ve olan bitenden habersiz değildim, üstelik onların tanığı da oldum, ayrıca hem o dönemde sadece özgürlüklerini korumayı düşünen Giritlileri hem de Kral Ptolemaeus'u³⁸ sonradan ne olacağına dair uyardım.

11. Bana yapılan haksızlıkların intikamını aldım: Nicomedes'i Bithynia'dan sürdüm; Asia'yı, kral Antiochus'tan alınan ganimeti geri aldım ve Yunanistan'ı acımasız kölelikten kurtardım. 12. Son olarak ordu ihanet edince hizmetimde olanlardan Archelaus benim başlattıklarımı engelledi. Benim çabamla güvende olacaklarının farkında olmayanlar ya da yersiz kurnazlıklar yaparak silaha sarılmaları engellenenler çok acımasız cezalara maruz kaldılar. Zira Ptolemaeus, para ödeyerek düşmanlara engel oldu, bir kez saldırıya uğramış Giritlilerin sonu savaşıyla getirildi.

13. Ben, Romalıların barış sağlandığı için değil, kendi iç anlaşmazlıkların neden olduğu kargaşalar yüzünden bir süreliğine sakin kaldıkları düşüncesindeyim. Tigranes, bana katılmayı reddetmesine rağmen geç de olsa benim düşündüğümü o da kabul ediyor; sen uzaklarda iken geri kalan herkes benim düşünceme katıldığı için ben Romalılarla yeniden savaştım. Romalı general Marcus Cotta'yı³⁹ Chalcedon'da denize döktüm, onu mükemmel donanmasından mahrum bıraktım. 14. Cyzicus'ta⁴⁰ büyük bir orduyla kuşatmada gecikme olduğu için yiyecek kıtlığı baş gösterdi, çevreden de kimse bize yiyecek vermedi. Üstelik kış koşulları deniz yolculuğuna da engeldi. Yine de düşmanların engellemeleriyle karşılaşmadan krallığıma geri dönmeye çalıştığımda, Parium⁴¹ ve Heracleia'daki⁴² gemi kazaları nedeniyle askerlerimin ve filomun en iyilerini

suçlanmış, M. Antonius onu savunmuş ve aklanmıştır. Ardından İÖ 88 yılında Mithridates ve müttefiklerine karşı mücadeleyi sürdürmek üzere Bithynia'ya gitmiştir. Mithridates önce Bithynia'yı yakıp yıkmış (Cic. *De imp.Cn. Pomp.*, 5), sonra Aquillius'u yenmiş ve tutsak etmiştir. Onu, boğazına erimiş altın döküp işkenceyle öldürmüştür.

³⁸ Ptolemaeus Alexander, İskenderiye'de çıkan bir isyanda öldürüldükten sonra yerine XII. Ptolemaeus Auletes geçmiştir (İÖ 80.) Ptolemaeus Auletes İÖ 51 yılına kadar Mısır'da hüküm sürmüştür. Romalılara yüklü miktarda rüşvet verdikten sonra Romalıların müttefiki olmuştur (Suetonius, *De Vita Caesarum*, LIV; Caes. *BCiv.*, III,107).

³⁹ İÖ 74 yılı L. Licinius Lucullus ile konsül olan M. Aurelius Cotta. Roma senatosu onu IV. Nicomedes'in ölümünden sonra Bithynia'ya vali ve donanma komutanı olarak görevlendirmiştir. Cotta donanma komutanı olarak Chalcedon'da (bugünkü Kadıköy) Mithridates ile çarpışmıştır. Donanması Mithridates'in karşılarında başarısız olmuştur.

⁴⁰ Bugünkü Bandırma. Strabon, Cyzicus'un güzellik, büyüklük ve yönetiminin mükemmelliği ile Asia'nın en önemli kentleriyle yarışır durumda olduğunu ve kentin yerleşim düzeninin Rhodos, Massalia ve Carthago'ya benzediğini söyler.

⁴¹ Bugünkü Biga

⁴² İÖ yaklaşık 560 yılında Megaralılar tarafından kurulan kent. Bugünkü Karadeniz Ereğlisi

kaybettim. 15. Sonra Cabeira'da⁴³ yeni bir ordu kurduğumda ve Lucullus⁴⁴ ile savaşırken kıtlık her ikimizi de bir kez daha zor duruma soktu. Savaşın perişan olmuş Ariobarzanes krallığı⁴⁵ onun emrindeydi, ben de çevremdeki bütün bölgeler perişan olduğu için Armenia'ya çekildim. Ama Romalılar beni izlemediler, tüm krallıkları devirme gelenekleri uyarınca davrandılar, savaşmak yerine Tigranes'in tedbirsizliğinin sonucu sanki bir zafer kazanmış gibi övündüler.

16. Öyleyse biz zor durumdayken senin ne düşündüğünü soruyorum: Romalılara daha güçlü olarak karşı koyabilecek misin yoksa savaşın sona ereceğine mi inaniyorsun? Çok sayıda adamının, çok miktarda silahının ve altınının olduğunu çok iyi biliyorum ve bu nedenle seninle Romalılara karşı ittifak yapmayı arzuluyorum. Yine de benim tavsiyem, Tigranes'in krallığı ile ilişkilerim iyiyken Romalılarla savaş konusunda eğitilmiş askerlerim varken, topraklarımızdan uzakta fazla sıkıntı çekmeden, bizimle birlikte savaşmadan, kendini tehlikeye sokmadan sadece destek olmandır. 17. Oceanus,⁴⁶ Romalıların batıya doğru ilerlemelerini engellediği için onların bu yöne döndüklerini bilmiyor değilsin; başlangıçtan beri evlerinden, eşlerinden, topraklarından, imparatorluklarından çaldıklarından başka hiçbir şeye sahip olmadıklarını da biliyorsun değil mi? Bir zamanlar atalarının kim olduğu, yerlerinin yurtlarının neresi olduğunun belli olmadığını, bütün dünyanın belası olmak için yaratılmış olduklarını, onlara insani veya ilahi hiçbir şeyin karşı koymadığını, müttefikleri ve dostlarını, yakınlarındakileri ve uzaktakileri, zayıf veya güçlüleri ele geçirip yok ettiklerini ve onlara hizmet etmeyen herkesi, özellikle düşman krallıkları yönettiklerini bilmiyor musun?

18. Doğrusu, az sayıda insan özgürlüğü arzular, büyük bir kısmı ise efendilerin onlara buyurmalarını ister; şimdi Romalılar bizi rakip olarak görüyorlar ve ileride öç alacağımızı düşünüyorlar. 19. Şehirlerin en büyüğü Seleucia'ya⁴⁷ ve zenginlikleriyle ünlü Part krallığına sahip olan sen,

⁴³ Bugünkü Niksar, Buranın kendisi için güvenli olacağını düşünerek ordusu ile orada kalmış ve ordu toplamıştır. Appianus'un anlatılarında kırk bin yaya dört bin atlı (*App. Mith.*, 78) ordusuna eklemiştir. Pompeius (İÖ 66-62) şehri yeniden inşa ederek adını Diaspolis olarak değiştirmiştir.

⁴⁴ Senato Cotta'yı Bithynia eyaletinde görevlendirirken Lucullus'u da Asia ve Cilicia eyaletlerinde görevlendirmiştir. Ayrıca ona Mithridates ile olan savaşın önderliğini de vermiştir. Zaten Lucullus Birinci Mithridates Savaşı'nda başarılı olmuştu. Senato ondan yine başarı beklemekteydi.

⁴⁵ Cappadocia.

⁴⁶ Atlas Okyanusu.

⁴⁷ Asia'daki Hellenistik yerleşim yerlerinden biri olan Seleucia 302 yılında Dicle Nehri kenarında kurulmuştur (Plin. *HN*, VI, 117).

Romalılardan şimdi kurnazlıktan, gelecekte ise savaştan başka ne bekleyebilirsin? 20. Romalıların her yerde silahlı güçleri vardır, en keskin olanları zafer sonrasında en çok ganimetin geldiği yerlerde; cüretle, hilekârlıkla ve savaşa savaşa büyüdüler. 21. Hep yaptıkları gibi ya her şeyi yakıp yıkacaklar ya da yok olacaklar. Aslında Mesopotamia'da ve Armenia'da, erzak yardımı almadan ve müttefiklerle işbirliği yapmadan şimdiye kadar sadece talihin yardımıyla ya da bizim hatalarımızdan sebep kurtulmuş ordularını kuşatmak bizim için hiç de zor değildir. 22. Böylece sen, büyük krallara yardım etmenin ve ulusları yağmalayanları ezmenin şerefini kazanacaksın. 23. Bu benim önerim ve seni bunun için teşvik ediyorum; ittifakımızla zafere ulaşmayı yıkılmaya tercih edelim.

Değerlendirme

Mektup *exordium* (giriş), *narratio* (anlatım) ve *conclusio* (sonsöz) bölümlerini içermesi bakımından retorik yazım kurallarına uygun bir şekilde yazılmıştır. *Exordium* bölümünde bu mektubun bir ittifak talebi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ittifak talebinin değerlendirmeye alınması için herkes için geçerli bir olguya yer verilmiştir. Bu bölümde barış (*pax*) sözcüğüne yer verilmesi dikkat çekicidir: Müttefikliğin her iki taraf için de barış getirecek olmasının son derece önemli olduğu hatırlatılır.

Mektubun *narratio* bölümünde önce Roma'nın Anadolu'da gerçekleştirdiği kötü eylemler, sonrasında Mithridates'in bunlara karşı koyma çabaları ve başarıları, son olarak da Tigranes'in tutumu ifade edilmiştir.

Bu bölümde VI. Mithridates, III. Phraates'i (Arsaces) Romalılara karşı ittifak kurmaya ikna etmek için Anadolu'da zulüm gerçekleştiren Romalıların karakterini kötüler: Romalıların kurnaz, ikiyüzlü, hain, dostlarına karşı bile acımasız bir karaktere sahip oldukları; amaçlarına ulaşmak için insani ve tanrısal değerleri hiçe saydıkları konusunda örnekler verir. Böyle bir tutuma sahip olan Romalıların sadece Pontus için değil aynı zamanda Part toprakları ve Armenia için tehlikeli olacakları düşüncesini belirtir. Öte yandan VI. Mithridates, kendi gücünü gösterebilmek adına Romalılara karşı gösterdiği başarıları naklederken, başarısızlıklarını da talihe dayandırır. Buna karşın Romalıları zayıf göstermek adına ise onların başarılarının kendi güçlerinden değil talihin (*fortuna*. Sall. 4) yardımından kaynaklandığını belirtmeden geçmez. Böylelikle VI. Mithridates, Roma'dan korkulmaması gerektiği düşüncesini ima ederek III. Phraates'in Roma'ya karşı müttefikliğe ikna olmasını sağlamaya çalışır. Bu bölümde ayrıca Roma'ya göre doğu kökenli olan VI. Mithridates'in, yine kendisi gibi doğu kökenli olan III. Phraates ile müttefiklik kurma çabalarında Romalıları yersiz, yurtsuz, atasız (*sine patria, parentibus*. Sall. 17) olarak tanımlayarak

itibarsızlaştırmak ve kendini III. Phraates'e yakınlaştırmaya çalışmak suretiyle III. Phraates'in müttefikliğini kazanma çabaları da oldukça etkileyicidir.

Mektubun *conclusio* bölümünde ise VI. Mithridates'in, hem kendisi hem de müttefikliğini istediği III. Phraates için *nos* (biz) ifadesini kullanması dikkat çekicidir. Mithridates, ittifak önerisinin kabul göreceğini düşünerek “sen” ve “ben” demek yerine III. Phraates ve kendisi için “biz” demeye özen göstermiştir.

KAYNAKÇA

Kısaltma ve Kullanılan Metin

App. <i>Mith.</i>	Appianus, <i>Mithridates</i> = Appian, <i>Roman History</i> , Volume III. Edited and translated by Brian McGing, Loeb Classical Library 4. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2019.
Caes. <i>BCiv.</i>	Caesar, <i>Bellum Civile</i> = C. Julius Caesar. <i>C. Iuli Caesaris Commentariorum, pars posterior</i> . Renatus du Pontet. Oxonii, e Typographeo Clarendoniano. 1901. Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis.
Cic. <i>De imp. Cn. Pomp.</i>	Cicero, <i>De imperio Cn. Pompeii</i> = Cicero, <i>Pompeius'un Yetkisi Hakkında</i> , çev. Ü.Fafo Telatar, Arkeoloji Sanat Yayınları, 2002.
... <i>Acad.</i>	Cicero, <i>Academica</i> = M. Tullius Cicero, <i>Academicorum reliquiae cum Lucullo</i> . O. Plasberg. Leipzig. Teubner. 1922.
Festus	Festus = L. Annaei Flori <i>Epitome rerum romanarum</i> / Florus, Lucius Annaeus.
Flor.	Florus, <i>Epitome de T. Livio Bellorum Omnium Annorum DCC</i> .
Gell. <i>NA</i>	Gellius, <i>Noctes Atticae</i> = Gellius. <i>Attic Nights</i> , Volume I: Books 1-5. Translated by J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 195. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927.
Hdt. <i>Hist.</i>	Herodotos, <i>Historiai</i> = Herodotus, with an English translation by A. D. Godley. Cambridge. Harvard University Press. 1920.
Just. <i>Epit.</i>	Iustinius, <i>Epitoma Historiarum Philippicarum Pompeii Trogi</i> = Marcus Justinus, <i>Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus</i> , translated, with notes, by the Rev.

- John Selby Watson, London: Henry G. Bohn, York Street, Convent Garden (1853).
- Just. Iustinus, *Historiarum Philippicarum in epitome redacti*,
- Liv. *Per.* Livius, *Periochae*
- Ov. *Fast.* Ovidius, *Fasti* = Ovid, *Fasti*, Translated by James G. Frazer. Revised by G. P. Goold. Loeb Classical Library 253. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931.
- Plin. *HN* Plinius *Naturalis Historia* = Pliny the Elder, *Naturalis Historia*, Karl Friedrich Theodor Mayhoff. Lipsiae. Teubner. 1906.
- Sall. Sallustius, *Historiarum Fragmenta* = Sallust., Fragments of the Histories. Letters to Caesar. Edited and translated by John T. Ramsey. Loeb Classical Library 522. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015.
- Suet. *Ner.* Suetonius, *Nero* = *On İki Caesar'ın Yaşamı*, Çev. Telatar, Ü. Fafo – Özaktürk, Gül, Doğu – Batı Yayınları, 2021.; *The Lives of the Caesars*, Ed. and transl. by J. C. Rolfe I-II, London, Mass. – Cambridge 1951 (The Loeb Classical Library).
- Tac. *Ann.* Tacitus, *Annales* = *Annales ab excessu divi Augusti. Cornelius Tacitus*, Charles Dennis Fisher. Clarendon Press. Oxford. 1906.
- Val. Max. Valerius Maximus = Valerius Maximus. *Memorable Doings and Sayings*, Volume I: Books 1-5. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 492. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.
- Xen. *Cyr.* Ksenopnon, *Cyropaedia* = Xenophon. *Xenophontis opera omnia*, vol. 4. Oxford, Clarendon Press. 1910 (repr. 1970).